

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

284

Gospodarka lokalna w teorii i praktyce

Redaktorzy naukowi

Ryszard Brol

Andrzej Sztando

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2013

Redaktor Wydawnictwa: Anna Grzybowska

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się

na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie

wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wrocław 2013

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-337-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Ryszard Broł: Relacje między globalnością zmian a lokalnością rozwoju	11
Andrzej Sztando: Bariery zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym związane z cechami osobowymi lokalnych władz.....	19
Stanisław Korenik: Rozwój lokalny w świetle globalnych trendów ze szczególnym uwzględnieniem kryzysu	31
Marian Kachniarz: Pomiar efektywności usług publicznych – zarys koncepcji i spodziewanych rezultatów	41
Magdalena Kozera: Rozwój lokalny w kontekście procesów decyzyjnych samorządu lokalnego	50
Bożena Kuchmacz: Działania grup partnerskich na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie grupy partnerskiej „Wrzosa-wa Kraina”.....	60
Dariusz Głuszczyk: Sondażowa ocena lokalnego rynku pracy – węzłowe problemy badań	71
Andrzej Raszkowski: Emocjonalne wymiary marki miasta.....	81
Małgorzata Januszewska: Potencjał kooperacyjny uzdrowisk.....	90
Maciej Turała: Analiza sprawności instytucjonalnej gmin w województwie łódzkim.....	99
Justyna Danielewicz: Współpraca gmin w obszarach metropolitalnych w ramach związków międzygminnych	114
Stanisław Minta, Julian Kalinowski: Sprzedaż bezpośrednia realizowana przez rolników a rozwój lokalny	132
Jan Polski: Efekty zewnętrzne jako czynniki aglo- i deglomeracyjne	142
Anna Jasińska-Biliczak: Instrumenty samorządu gminnego wspierające sektor małych i średnich przedsiębiorstw	150
Joanna Kenc: Współpraca partnerska miast Dolnego Śląska z punktu widzenia władz miejskich oraz mieszkańców – wybrane aspekty.....	164
Agnieszka Skowronek-Grądziel, Wiktor Kołwzan: Zastosowanie metody głównych składowych do analizy obszarów wiejskich w zakresie infrastruktury służącej ochronie środowiska.....	176
Edward Wiśniewski: Rola infrastruktury i prestiżowych imprez sportowych w kreowaniu przewagi konkurencyjnej miasta na przykładzie Kołobrzegu	186
Michał Kuriata: Przekształcenia w strukturze gospodarki lokalnej Legnicy w latach 2005-2009.....	196
Michał Flieger: Kryteria i bariery lokalizacji działalności gospodarczej przedsiębiorstw w procesie stymulowania rozwoju gmin – wyniki badań	207
Marcin Gębarowski: Rozwój Rzeszowa w opinii studentów	216

Dariusz Głuszczuk, Joanna Gondurak, Joanna Kostuń: Sondażowa diagnoza jeleniogórskiego rynku pracy w perspektywie osób aktywnych zawodowo	226
Joanna Wiażewicz: Mieszkańcy w komunikacji marketingowej gmin.....	235
Iwona Ładysz: Marketing terytorialny na przykładzie Wrocławia	244
Elżbieta Szul: Znaczenie firm rodzinnych dla lokalnej gospodarki. Opinie i oceny społeczne.....	252
Artur Myna: Przekształcenia własnościowe w podstawowych usługach komunalnych.....	262
Dariusz Zawada: Procedura badań dotyczących identyfikacji i oceny walorów użytkowych miasta – studium przypadku Bolesławca	270
Justyna Weltrowska-Jęch: Potrzeby kształcenia kadr administracji publicznej w zakresie zarządzania rozwojem	283

Summaries

Ryszard Broł: Relationship between globality of changes and locality of development.....	18
Andrzej Sztando: Barriers of local development strategic management connected with local authorities' personal traits	29
Stanisław Korenik: Local development in the light of global trends with taking crisis into particular consideration.....	40
Marian Kachniarz: Measurement of efficiency of public services – the outline of concept and expected results	49
Magdalena Kozera: Local development in the context of the decision-making processes of local government.....	59
Bożena Kuchmacz: Partnership Groups actions and their impact on the sustainable development of rural areas.....	70
Dariusz Głuszczuk: Survey-based assessment of local job market – crucial research problems	80
Andrzej Raszkowski: Emotional dimensions of a city brand.....	89
Małgorzata Januszewska: Cooperative potential of spas	98
Maciej Turała: Analysis of institutional capacity of communes in Łódzkie Voivodeship	113
Justyna Danielewicz: Cooperation of communes in metropolitan areas in the framework of inter-communal associations	131
Stanisław Minta, Julian Kalinowski: Direct sales conducted by farmers vs. local development.....	141
Jan Polski: External effects as the aggro- and deglomeration determinants... ..	149
Anna Jasińska-Biliczak: Commune self-government's instruments supporting SME's sector.....	163

Joanna Kenc: Town twinning in Lower Silesia from the local government's and society's point of view – selected aspects.....	175
Agnieszka Skowronek-Grądział, Wiktor Kolwzan: Application of principal component analysis in the field of rural infrastructure for environmental protection.....	185
Edward Wiśniewski: Role of infrastructure and prestigious sporting events in the creation of competitive advantage on the example of Kołobrzeg	195
Michał Kuriata: Transformations in the structure of local economy in the city of Legnica in the years 2005-2009	206
Michał Fliieger: Criteria and barriers of companies localization in the process of local development support – research results.....	215
Marcin Gębarowski: Development of Rzeszów in the students' opinions	225
Dariusz Głuszczyk, Joanna Gondurak, Joanna Kostuń: Survey-based diagnosis of job market in Jelenia Góra in view of professionally active people.....	234
Joanna Wiażewicz: Role of inhabitants in marketing communications of communes.....	243
Iwona Ładysz: Territorial marketing on the example of Wrocław	251
Elżbieta Szul: Importance of family businesses to the local economy	261
Artur Myna: Ownership changes in basic communal services.....	269
Dariusz Zawada: Procedure of research relating to the identification and evaluation of usable values of the city –case study of Bolesławiec	282
Justyna Weltrowska-Jęch: Needs of national administration personnel education regarding the development management	293

Stanisław Korenik

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

ROZWÓJ LOKALNY W ŚWIECIE GLOBALNYCH TRENDÓW ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM KRYZYSU

Streszczenie: Artykuł jest próbą naświetlenia niektórych problemów związanych z rozwojem lokalnym we współczesnej bardzo złożonej rzeczywistości. Opiera się on na założeniu, że diagnozując proces rozwoju lokalnego w realiach gospodarki światowej pogrążonej w kryzysie, należy spojrzeć na te zjawiska szeroko. Zarówno obecny kryzys, jak i niekwestionowany wzrost znaczenia rozwoju lokalnego są bowiem następstwem bardziej ogólnych megatrendów występujących we współczesnej gospodarce światowej. Zastosowane w artykule podejście holistyczne do tych zależności nie tylko przybliży istotę tych zjawisk, lecz także pozwala na wskazanie pożądanych postaw i zachowań społeczności lokalnych.

Słowa kluczowe: rozwój lokalny, globalizacja, kryzys

1. Wstęp

Diagnostując proces rozwoju lokalnego w realiach gospodarki światowej pogrążonej w kryzysie, należy spojrzeć na te zjawiska trochę szerzej. Zarówno obecny kryzys, jak i niekwestionowany wzrost znaczenia rozwoju lokalnego są następstwem bardziej ogólnych megatrendów występujących we współczesnej gospodarce światowej. Podejście holistyczne do tych zależności nie tylko przybliży istotę tych zjawisk, ale także pozwala na wskazanie pożądanych postaw i zachowań społeczności lokalnych wobec tych wyzwań. Próbą naświetlenia niektórych problemów związanych z rozwojem lokalnym we współczesnej bardzo złożonej rzeczywistości są poniższe rozważania.

2. Rozwój lokalny i jego kształtowanie

We współczesnych realiach, tj. na początku drugiej dekady XXI w., rozwój lokalny jako proces odnoszący się do zjawisk występujących w najmniejszych jednostkach przestrzennych stał się faktem. Obecnie nie kwestionuje się jego istnienia, podobnie jak mało kto już dzisiaj utożsamia go tylko z procesami gospodarczymi. Coraz częś-

ciej w literaturze przedmiotu podnosi się, że proces ten poza sferą gospodarczą obejmuje także sferę kulturową, społeczną, ekologiczną, a także przestrzenną – spoglądając inaczej, nie tylko składają się na niego zjawiska materialne (do tego coraz trudniej kwantyfikowalne), ale też niematerialne, w których równocześnie następuje zamiana oczekiwanych efektów ilościowych na jakościowe. Sam rozwój lokalny dokonuje się w skomplikowanych relacjach i interakcjach między różnymi sferami życia społeczności lokalnej, która to, wykorzystując lokalne (dostępne w danym czasie) zasoby, dąży w sposób bardziej lub mniej umiejętny do polepszenia własnych warunków życia. Oczywiście jest, że osiągnane wyniki w zasadzie nigdy nie zadowolają członków tej społeczności (przynajmniej większości), a rozkład pozytywnych akcentów jest nierównomierny pomiędzy poszczególne sfery życia i jednostki. Asymetryczność efektów tego procesu stała się – zarówno w praktyce, jak i w teorii – przedmiotem licznych, często kontrowersyjnych opracowań i przedsięwzięć. Efektem tych niepokojów, zarówno intelektualnych, jak i twórczych, jest koncepcja zrównoważonego rozwoju. Jak każdy kompromis, nie satysfakcjonuje ona nikogo, do tego jest różnie pojmowana. Jednak nie wchodząc głębiej w rozważania na jej temat, trzeba przyznać, że znacząco przyczyniła się do uporządkowania postrzegania rozwoju lokalnego.

W praktyce najważniejszym problemem jest realizacja rozwoju lokalnego. Bo o ile możemy zgodzić się co do oczekiwanych efektów tego procesu, o tyle już kwestia, jak je osiągnąć, jest bardzo skomplikowana. Co prawda w literaturze przedmiotu występują liczne opracowania na ten temat, zarówno o charakterze naukowym, jak i bardziej praktycznym, to w rzeczywistości aktorzy lokalni, stając przed wyborem sposobów i kierunków przyszłych działań, stwierdzają, że w konfrontacji z realiami życia codziennego nie jest to możliwe. Przykładem próby budowy takiego modelu jest propozycja J. Paryska (przytoczona za J. Chądzyńskim, A. Nowakowską, Z. Przygodzkim), który wskazuje, że przedsięwzięcia wchodzące w skład rozwoju lokalnego powinny obejmować:

- budowę różnych instytucji rozwoju lokalnego;
- rozwój alternatywnej produkcji i usług;
- ustawiczne kształcenie i dostosowywanie kwalifikacji do aktualnych wyzwań;
- tworzenie i poszukiwanie rynków zbytu dla produkowanych wyrobów;
- absorbcję innowacji;
- stosowanie najnowszych technologii w istniejących zakładach;
- materialne, organizacyjne, techniczne i ekonomiczne wspieranie inicjatyw na rzecz wykorzystania zasobów endogenicznych¹.

Odnosząc te wskazania do realiów naszego kraju, charakteryzującego się niskimi zasobami kapitału społecznego, należy wskazać, że główny ciężar działań w tym zakresie spoczywa na władzach lokalnych, co w efekcie sprowadza się do odgórne-

---

¹ J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu, Warszawa 2007, s. 78-79.

go tworzenia struktury umożliwiającej trwały rozwój lokalny. Jest to rozwiązanie do zaakceptowania, jednak tylko w sytuacji, gdy administracja lokalna to ludzie posiadający kwalifikacje, wiedzę i wizję, jak to realizować, a nie osoby, które w najlepszym razie, szukając sposobów rozwoju, równocześnie uczą się na „żywym organizmie” jednostki lokalnej. W wielu przypadkach dominuje pasywna postawa władz lokalnych, którą można określić mianem regresywnego lokalizmu przejawiającego się w postawach konserwatywnych, mających na celu zachowanie dotychczasowych dysfunkcyjnych struktur w skali lokalnej, co w końcu prowadzi do peryferyzacji tej jednostki. Aby uniknąć grzechu zaniechania ze strony władz lokalnych, nie tylko postulatem, ale wręcz koniecznością staje się podejmowanie działań nakierowanych na aktywowanie endogenicznego potencjału społecznego, przede wszystkim w celu nakierowania go na tworzenie lokalnego klimatu przedsiębiorczości. Jest to niezbędne minimum, gdyż zdolność społeczności lokalnych do kreowania oraz adaptowania innowacji, przyswajania technologii informacyjnej oraz wykorzystywania posiadanych zasobów endogenicznych, a przy tym jeszcze lepiej, jeśli mają one charakter specyficzny/unikatowy, staje się podstawą sukcesu danej jednostki terytorialnej². Jednak w naszym kraju tego typu postawy, często deklarowane, w praktyce ulegają wypaczeniu. Potwierdzają to m.in. wyniki badań przeprowadzonych wśród gmin na pograniczu polsko-niemieckim. O ile niemieckie samorządy, identyfikując czynniki warunkujące ich przyszłość, wskazują na poziom wykształcenia, rozwój infrastruktury (przede wszystkim turystycznej) oraz przedsiębiorczość, o tyle po polskiej stronie ich znaczenie jest minimalne – poza ogólnie rozumianą infrastrukturą, często o charakterze regionalnym czy też krajowym, co nadaje tego typu czynnikowi charakter egzogeniczny. To powoduje, że niemiecka strona co prawda traci przewagę w zakresie usług specjalistycznych, lecz zyskuje w *high-tech*, natomiast polskie samorządy nadal postrzegają swoją konkurencyjność przede wszystkim w przewagach cenowych (kosztowych), i to nie tylko w handlu czy usługach³.

3. Najnowsze tendencje globalnej gospodarki a rozwój lokalny

Rozwój lokalny nie jest procesem oderwanym od zjawisk zachodzących w makroprzekrojach gospodarczych, można stwierdzić, że jest on w przytłaczającej mierze nimi warunkowany. Współcześnie mamy do czynienia z niespotykanym dotąd w historii dynamizmem procesów gospodarczych zwiększających niepewność, ale także nowymi, dotychczas nieznanymi zjawiskami, występującymi w różnych dziedzinach życia człowieka, które przewartościowują dotychczasowe postawy, stereotypy

---

² W.M. Gaczek, J.W. Komorowski, *Kapitał ludzki i społeczny regionu jako element rozwoju gospodarki opartej na wiedzy*, [w:] *Innowacje w rozwoju regionalnym*, red. M. Gaczek, Zeszyt Naukowy nr 57, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2005, s. 51.

³ A. Raczyk, S. Bolzblasz, M. Leśniak-Johann, *Relacje współpracy i konkurencji na pograniczu polsko-niemieckim*, Wydawnictwo Gaskor Sp. z o.o., Wrocław 2012, s. 250-252.

czy też normy. Takie wręcz rewolucyjne zmiany są wynikiem postępującej globalizacji oraz nakładania się na nią wzrostu znaczenia wiedzy jako czynnika produkcji. Powoduje to, że kształtowanie procesu rozwoju lokalnego staje się przedsięwzięciem o dużym stopniu niepewności. Dodatkowo wspomniane procesy są nieprzewidywalne, turbulentne i mało sterowalne, co powoduje, że państwo jako podmiot polityki gospodarczej traci na znaczeniu. W dobie globalizacji i kształtowania się gospodarki opartej na wiedzy pojawiają się nowe trendy, powodujące przekształcenia w przestrzeni społeczno-gospodarczej jednostek osadniczych, które sprawiają, że wykrystalizowuje się jakościowo nowa sytuacja gospodarki rynkowej, charakteryzowana często w sposób syntetyczny jako: „nowa gra”, „nowe reguły” oraz „nowe strategie”⁴. Zaistniały stan łączony jest najczęściej z następującymi zjawiskami: załamaniem się systemu socjalistycznego, zmianami technologicznymi w gospodarce, polegającymi na wejściu w erę dominacji swobodnych lokalizacyjnie działalności, nowej w porównaniu z przeszłością specyfice procesów demograficznych i migracyjnych, globalizacji gospodarki światowej oraz ewolucją paradygmatów rozwojowych związaną z przechodzeniem od gospodarki przemysłowej do gospodarki opartej na wiedzy⁵. Warto także podkreślić, iż w wyniku deregulacji i liberalizacji wielu rynków rola jednostek przestrzennych w oddziaływaniu na stworzenie i wykorzystywanie majątku trwałego rośnie. Dzieje się tak dlatego, że niepowodzenie (bankructwo) rynkowe jest ogólnie bardziej wymowne w rozporządzaniu tymi aktywami niż aktywami naturalnymi. To niepowodzenie – w różnych postaciach – jest zauważalne zwłaszcza w mniej wyspecjalizowanych obszarach rozwoju zasobów ludzkich, w nieinnowacyjnych działalnościach i w rozporządzaniu publicznymi dobrami kapitałochłonnymi, które mają długi okres zwrotu kapitału. Dlatego w modelach rozwojowych jednostek terytorialnych ograniczeniu ulega rola zasobochłonnych sektorów przemysłu, a rośnie znaczenie dziedzin działalności gospodarczej określanymi mianem wiedzochłonnych⁶.

Tak jak cała gospodarka, jednostki przestrzenne podlegają procesom związanym z kształtowaniem się nowych reguł gospodarczych, przy czym należy pamiętać, że jednostki lokalne (gminy) jako podmiot gospodarczy pojawiły się stosunkowo niedawno. Dopiero pod koniec drugiej połowy XX w. przestały one pełnić funkcję wyłącznie jednostek administracyjnych i zaczęły uczestniczyć w grze rynkowej, podlegając stopniowo wszystkim jej regułom. Oczywiście nie wszystkie jednostki lokalne równocześnie znalazły się w takiej sytuacji, prekursorami były obszary krajów wysoko rozwiniętych, przede wszystkim nowoczesne metropolie, w których lokowano przedsięwzięcia związane z kształtowaniem się nowych reguł gospodar-

---

⁴ L. Thurow, *The Future of Capitalism. How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World*, EurM, London 1996, s. 11.

⁵ A. Olechnicka, *Rozwój regionalny w warunkach gospodarki informacyjnej*, „Studia Regionalne i Lokalne” nr 34(4) 2000, s. 37.

⁶ G. Gorzelak, *Zewnętrzna interwencja jako czynnik rozwoju lokalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” nr 3/2000, s. 100.

czych stanowiących podstawę gospodarki opartej na wiedzy, a dopiero w pewnym oddaleniu czasowym pozostałe. Towarzyszyło temu zjawisko decentralizacji państwa, które wyrażało się w upodmiotowieniu społeczności regionalnych oraz lokalnych i tworzeniu samorządu terytorialnego.

Jednocześnie wraz z tymi zmianami obserwujemy zmianę istotności gospodarczo-społecznych relacji i różnego rodzaju powiązań oraz (zmianę) interakcji z wertrykalnych na horyzontalne. Tym zjawiskom towarzyszy zamiana przewagi komparatywnej na przewagę konkurencyjną, czyli bardziej produktywne i elastyczne użycie specyficznych kombinacji zasobów skoncentrowanych w danej lokalizacji. Tworzenie się tych relacji coraz częściej zyskuje miano powiązań sieciowych. Atrybutem tak powstałej sieci jest umiejscowienie jej w zasobach i relacjach lokalnych, zarówno społecznych, instytucjonalnych (określanych często mianem przestrzennych systemów innowacji⁷), jak i gospodarczych. Tylko obszary, w których występują trwałe elementy gospodarki opartej na wiedzy, mogą tworzyć sieci jako sposób na dostosowanie się do zmieniających się warunków. Obszar, w którym następuje kształtowanie się sieci, podlega nowej logice organizacyjnej. Przejawia się to tym, że w każdej dziedzinie życia społeczno-gospodarczego zaczynają dominować formy elastycznych powiązań sieciowych, które sprzyjają tworzeniu się innowacji, co w efekcie powoduje kumulowanie wiedzy.

W tych warunkach kartograficzna wizja zagospodarowania przestrzennego staje się próbą uporządkowania turbulentnych procesów społeczno-gospodarczych zachodzących w przestrzeni jednostek lokalnych. Odnosząc się do obecnej sytuacji gospodarczej, należy podkreślić, że regresyjna faza cyklu gospodarczego wywołana kryzysem finansowym może ulec wydłużeniu i nie tylko nie przejść w fazę ożywienia, lecz prowadzić do kurczenia się potencjału i zasobów wybranych jednostek lokalnych. Należy przy tym pamiętać, że praktycznie zawsze w wyniku skomplikowanych procesów zachodzących w skali gospodarki światowej występuje zjawisko lokalnej niestabilności systemów społeczno-gospodarczych.

Co istotne, zaobserwowano pewną zależność, według której wzrostowi poziomu dochodów w danym kraju towarzyszy większa koncentracja przestrzenna działalności gospodarczej⁸. Współczesne realia społeczno-gospodarcze będące następstwem turbulencji na rynkach światowych powodują narastanie zjawiska polaryzacji w przestrzeni społeczno-gospodarczej. W konsekwencji mamy do czynienia ze zjawiskiem zagęszczania przestrzeni, polegającym na kumulowaniu się działalności gospodarczo-społecznej wokół aktywnych ośrodków gospodarczych (zazwyczaj dużych, a przy tym nowoczesnych ośrodków metropolitalnych) i zanikaniu tej działalności (rozrzedzaniu jej) wraz z oddalaniem się od nich⁹. Jest to nic

⁷ W ramach tego systemu instytucje, współpracując w sieci, dążą do komercjalizacji wiedzy czy też wyników badań.

⁸ J. Bialek, A. Oleksiuk, *Gospodarka i geopolityka. Dokąd zmierza świat?*, Difin, Warszawa 2009, s. 280.

⁹ Zasada ta jest omówiona szerzej w R. Domański, *Zespoły sieci komunikacyjnych*, Prace Geograficzne IG PAN, t. 41, PWN, Warszawa 1963.

innego jak następstwo równoczesnego występowania i znoszenia się dwóch przeciwstawnych sobie zjawisk, tj. koncentracji i dekoncentracji. Polegają one z jednej strony na kumulowaniu się działalności gospodarczej i ludzi w dużych ośrodkach miejskich i w następstwie tworzeniu się skomplikowanych układów metropolitalnych, a z drugiej na zjawisku migracji ludzi z tych ośrodków – mamy wtedy do czynienia z procesem zwanym skoncentrowaną dyspersją. Występowanie, a właściwie narastanie zjawiska polaryzacji w skali całej gospodarki wywołuje marginalizację obszarów najbiedniejszych. Według K. Gawlikowskiej-Hueckel do podstawowych przyczyn polaryzacji należy zaliczyć brak dyfuzji postępu technicznego (innowacji), występowanie w jednostkach przestrzennych rozwiniętych tzw. efektu wiru oraz rosnących przychodów od kapitału¹⁰. W efekcie wywołuje to zjawisko rozwijania się jednostek przestrzennych o charakterze lokalnym w różnym tempie, co powoduje narastanie zróżnicowania w poziomie ich rozwoju. To zróżnicowanie z biegiem czasu ulega pogłębieniu, prowadząc ostatecznie do dużej dywergencji poziomu życia w różnych jednostkach.

Jednocześnie, konstatując wcześniejsze spostrzeżenia, należy zdawać sobie sprawę, że nawet najbardziej skrajny lokalny układ gospodarczy, peryferyjny w stosunku do głównych centrów świata, jest zależny od zmian tam występujących, tak więc nie może istnieć autarkia w czystej postaci (jako zjawisko nieuczestniczenia w międzynarodowym podziale pracy). Wręcz przeciwnie, zależność i różnego rodzaju zjawiska, często mało istotne i bardzo odległe, mają duże znaczenie dla układów lokalnych. Tego typu zależność określana jest mianem efektu motyla, hipoteza ta mówi o telekoneksjach (oddziaływaniu na odległość) pomiędzy zjawiskami pozornie nie związanymi ze sobą. W szczególności uważa się, że małe lokalne zjawiska ekonomiczne czy też społeczne często stają się źródłem dużych procesów gospodarczych w znacznej odległości od pierwotnej lokalizacji. Z powyższych rozważań wynika, że rozwój lokalny staje się coraz bardziej istotną składową zjawisk mających miejsce we współczesnej gospodarce. Istotne jest także to, że jest on nie tylko warunkowany przez makroprocesy zachodzące w skali całego świata, ale sam tworzy w coraz to większym stopniu te globalne trendy.

Równocześnie rozwój lokalny znajduje nowe podstawy we współczesnej gospodarce. W książce *Galaktyka Internetu* M. Castells podaje wyniki eksperymentu „Netville” oraz innych badań realizowanych w różnych krajach, a dotyczących postaw społeczności lokalnych w ułatwieniu korzystania z Internetu. Otóż okazuje się, że powszechny dostęp do Internetu powoduje wzrost kontaktów społecznych w ramach lokalnej społeczności¹¹, co zaprzecza tezie o ich osłabieniu wraz z rozwojem Internetu. Te źródła nowych relacji niewątpliwie ułatwią, a także nadadzą nowy wymiar rozwojowi lokalnemu.

¹⁰ K. Gawlikowska-Hueckel, *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej*, Wyd. Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002, s. 113.

¹¹ M. Castells, *Galaktyka Internetu. Refleksje nad Internetem, biznesem i społeczeństwem*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2003, s. 140-144.

4. Kryzys w przestrzeni ze szczególnym uwzględnieniem skali lokalnej

Odnosząc się do wcześniejszych rozważań, należy stwierdzić, że dodatkowym elementem kumulującym w drastyczny sposób niepewność, a z drugiej strony weryfikującym dotychczasowe modele rozwoju – zarówno w makroskali (poszczególnych państw czy ich ugrupowań), jak i jednostek przestrzennych o charakterze lokalnym – stał się kryzys. Odnosząc się do tej kwestii, należy pamiętać, że sam kryzys jest zjawiskiem naturalnym i powtarzającym się w gospodarce rynkowej, ale za każdym razem jest on mniejszym czy większym zaskoczeniem. Równocześnie kryzys, a czasami tylko spowolnienie, spełnia w procesach gospodarczych określone, często bardzo istotne funkcje. Przede wszystkim jest to funkcja korygująca, w ramach której następuje „oczyszczenie” gospodarki z podmiotów nieefektywnych. Eliminuje też negatywne zjawiska ujawniające się podczas fazy „przegrzania koniunktury”, jak na przykład zbyt wysokie ceny surowców, nadmierna podaż niektórych dóbr i usług itp. Kryzys objawia się także poprzez zjawiska niepożądane, m.in. wzrost stopy bezrobocia, ale również w tym okresie następuje kumulacja kapitału, który w następnych okresach pozwala wejść na ścieżkę bardziej stabilnego wzrostu. Należałoby także wspomnieć, że każda faza funkcjonowania gospodarki, w tym przede wszystkim kryzys, inicjuje nowe uporządkowanie przestrzeni społeczno-ekonomicznej. W gospodarce rynkowej ludzie zawsze marzyli, aby zlikwidować tę fazę rozwoju gospodarki, jednak mimo kilkukrotnych entuzjastycznych informacji o sukcesie w tym zakresie tego nie dokonano. Oczywiście można osłabić jego negatywne skutki, skrócić czas trwania, a wydłużyć okresy prosperity, ale wyeliminować całkowicie z życia gospodarczego, w warunkach gospodarki towarowo-pieniężnej, wydaje się niemożliwe. Natomiast to, co się wielokrotnie już „udało”, to wywołać kryzys wcześniej, pogłębić jego przebieg, zamienić skutki na załamanie gospodarki światowej itp.

W świetle tych spostrzeżeń należy postawić fundamentalne pytania: czy ostatni kryzys – określany jako światowy kryzys gospodarczy, zapoczątkowany w Stanach Zjednoczonych w 2007 r. – został wywołany przez czynniki behawioralne, czy dałoby się kryzysu w ogóle uniknąć? Czy kryzys trwale wpisuje się w życie gospodarcze jednostek lokalnych? Jakie wyzwania stają przed społecznościami lokalnymi w związku z występowaniem światowego kryzysu gospodarczego?

Odnosząc się do tych kwestii, należy stwierdzić, że obecny kryzys gospodarczy zapoczątkowany został pęknięciem bańki spekulacyjnej (oznaczającej marnotrawienie nadmiaru środków finansowych) na rynku nieruchomości w Stanach Zjednoczonych w 2007 roku. Wśród przyczyn wystąpienia zaburzeń na światowych rynkach finansowych, a w konsekwencji przeniesienia się tych zaburzeń na sferę realną gospodarek, wymienia się zjawiska o charakterze zarówno makro-, jak i mi-

kroekonomicznym¹², jednak, co potwierdzają zgodnie wszyscy, jest on następstwem wypaczeń mechanizmu rynkowego. Najgorsze, co wystąpiło w skali lokalnej, to nie tyle obniżenie stopy aktywności gospodarczej i zahamowanie tempa wzrostu, ile tzw. kryzys zaufania w życiu gospodarczym. Zaufanie, które jest fundamentem sprawnie funkcjonujących nowoczesnych struktur gospodarczych, trudno będzie odbudować, szczególnie że wkroczyliśmy w czasy zwiększonej niepewności i zagrożeń kryzysami globalnymi. Jest to o tyle istotne, że sam kryzys dotknął wszystkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego, w tym w znacznym stopniu jednostki przestrzenne. Zweryfikował on w dużym stopniu dotychczasowe zjawiska zachodzące w ich życiu społeczno-gospodarczym (ich efektywność/celowość). Z całą siłą uwidoczniło się nie tylko duże zróżnicowanie występujące w poziomie rozwoju poszczególnych jednostek, ale także ich wrażliwość na kryzys.

Inną negatywną tendencją występującą w jednostkach lokalnych, która nasiliła się w okresie kryzysu, jest segregacja przestrzeni poprzez powstawanie wyizolowanych enklaw czy też osiedli oraz pauperyzację innych.

5. Zakończenie

Globalizacja i towarzyszące jej zjawiska (w tym kryzys) wywołują wzrost niepewności oraz rozmywanie się pojęcia państwa narodowego – co powinno wpływać na społeczności lokalne w sposób aktywizujący, równocześnie umacniając różnego typu więzi lokalne mające na celu obronę własnej kultury i tożsamości¹³. Jak stwierdził M. Castells¹⁴, to właśnie następstwem wzrastającej dezintegracji jednostek przestrzennych czy też wirtualizacji granic państwowych jest mobilizacja społeczeństw lokalnych i ich integracja wokół zasobów lokalnych, tworząca w ten sposób podstawy do rozwoju kapitału społecznego. Jednak celem tych postaw nie może być alienacja, ale taka reorientacja lokalnych struktur społeczno-przestrzennych, aby, uwzględniając specyficzne lokalne wartości, aktywnie włączać się w procesy zachodzące w globalizującym się świecie. Reorganizacja ta i włączanie się w sieci gospodarki opartej na wiedzy powodują tworzenie się nowej czy może raczej drastycznie zmieniają już istniejącą skalę lokalną, w której zwiększa się upodmiotowienie społeczności lokalnej, a która z kolei w coraz większym stopniu przejmuje odpowiedzialność za losy tej jednostki przestrzennej. Dokonuje się to poprzez wypracowanie nowych modeli rozwoju lokalnego.

---

¹²Przyczyny te zostały zdiagnozowane i opisane w różnych pozycjach literatury z dziedziny finansów oraz raportach, m.in. w rocznym raporcie BIS z 2009 r., raporcie NBP, *Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego*, Warszawa 2009.

¹³A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 38.

¹⁴M. Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture*, vol. I: *The Rise of the Network Society*; vol. II: *The Power of Identity*, Blackwell Publishers, Oxford 2000.

Konkludując, można stwierdzić, że jednostki przestrzenne, w tym te o charakterze lokalnym, będą stopniowo, lecz nieuchronnie, nadal przejmować kompetencje dzisiaj jeszcze zastrzeżone dla centrum. Przejawem tego jest powolny proces decentralizacji różnych funkcji państwa. Proces ten nie przebiega oczywiście w sposób liniowy i napotyka liczne, często formalne (nierzadko wręcz utylitarne) i strukturalne bariery, jednak wydaje się nieunikniony, gdyż jego korzenie tkwią w zmianach zachodzących we współczesnej gospodarce. Nieuchronność wzrostu znaczenia rozwoju lokalnego wynika z większej elastyczności struktur jednostek lokalnych oraz ich dużej potencjalnej adaptacyjności jako odpowiedzi na nasilenie się różnokierunkowych zmian w otoczeniu i narastającą presję konkurencyjną. Dlatego kolejne kryzysy będą nie tylko zewnętrznym dopustem dla społeczności lokalnych, ale też będą wymuszać na nich coraz aktywniejsze działania związane z niwelowaniem jego skutków.

Literatura

- Białek J., Oleksiuk A., *Gospodarka i geopolityka. Dokąd zmierza świat?*, Difin, Warszawa 2009.
- Castells M., *Galaktyka Internetu. Refleksje nad Internetem, biznesem i społeczeństwem*, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2003.
- Castells M., *The Information Age: Economy, Society and Culture*, vol. I: *The Rise of the Network Society*; vol. II: *The Power of Identity*, Blackwell Publishers, Oxford 2000.
- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu, Warszawa 2007.
- Gaczek W.M., Komorowski J.W., *Kapitał ludzki i społeczny regionu jako element rozwoju gospodarki opartej na wiedzy*, [w:] *Innowacje w rozwoju regionalnym*, red. M. Gaczek, Zeszyt Naukowy nr 57, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2005.
- Gawlikowska-Hueckel K., *Procesy rozwoju regionalnego w Unii Europejskiej*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.
- Gorzela G., *Zewnętrzna interwencja jako czynnik rozwoju lokalnego*, *Studia Regionalne i Lokalne* nr 3/2000.
- Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
- Olechnicka A., *Rozwój regionalny w warunkach gospodarki informacyjnej*, „*Studia Regionalne i Lokalne*” nr 34(4) 2000.
- Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2009.
- Raczyk A., Bołbłász S., Leśniak-Johann M., *Relacje współpracy i konkurencji na pograniczu polsko-niemieckim*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2012.
- Thurow L., *The Future of Capitalism. How Today's Economic Forces Shape Tomorrow's World*, EurM, London 1996.

LOCAL DEVELOPMENT IN THE LIGHT OF GLOBAL TRENDS WITH TAKING CRISIS INTO PARTICULAR CONSIDERATION

Summary: Diagnosing processes of local development in realities of the world economy in crisis is worth looking at a bit more closely. Both the present crisis and the unchallenged growth of significance of local development are a repercussion of general megatrends occurring in modern world economy. Holistic approach to these dependencies does not only bring the essence of these phenomena closer but it also allows to indicate desirable postures and behaviors of local communities in relation to these challenges. The following considerations are an attempt of explanation of some problems related to local development in the modern very compound reality.

Keywords: local development, globalization, crisis.